

een samenhang, vond een band, die tot organische eenheid bond. Zoo werd het leven der menschen tot een ritueele handeling. De vorm, het gebaar daarvoor werd gevonden, die deze handeling opbouwt. De vorm der kleeding werd gevonden, die de menschen tot schoone figuren maakt in het tafreel van hun samenleven. Het decor van dit tafreel hielp mede aan den bouw van deze levensstijl. En zoo ontstond, in tegenstelling met den strijdenden kolkenden chaos, de harmonische ritus, de eeredienst, de gestyleerde uiting van het innerlijke. En in zulk een stijlvolle samenleving moet in de bewustzijnen der wezens, die haar vormen, een collectief, gemeenzaam idee bestaan, een intuïtief weten, dat allen onbewust bezitten. Er is een gezamenlijk geloof aan het leven, een onuitgesproken aanvaarden van het leven. In zulk een gemeenschap kan geen twijfel, geen ongeloof, kunnen geen ondermijnende, verdervende krachten werken. De leven-scheppende en -behoudende tendentie van zulk een gemeenschap ligt daarin, dat zij deze heeft uitgebannen en overwonnen. Zij opent voor het leven de verste perspectieven.

In mijn beschouwing komen de twee hoofdgestalten, waarin het gemeenschapsleven kan verschijnen, tegenover elkaar te staan en ik kies misschien met al te veel geestdrift en onrechtvaardige voorliefde voor den cultuurvorm en zie over 't hoofd de dorre vormelijkheid, waartoe zulk een ritueele levensuiting kan verworden en vergeet dat de schoone vorm wel een jammerlijke leegte, een innerlijke dood kan verbergen en er daarentegen in de huidige moderne maatschappij waarheid en eerlijkheid is, en het leven veelzijdiger is. Maar toch zal ik zonder bedenken mijn bewondering geven aan de cultuur, die de innerlijkheid ritueel uitdrukt, boven de „alle mogelijkheden omvattende” moderne, collectiviteit, die maar een armzalig groeisel is naast de gemeenschap, die alle edele menselijke eigenschappen weet te uiten, te styleeren. En het lijkt mij ook het veiligst uit te gaan van het axioma, dat er tusschen vorm en innerlijk een onscheidbaar verband is, dat alles wat zich als schoonheid voordoet, ook „echt” is. De waardigste en hoogste vorm van het menschelijk samenleven is zulk een schoone levensvorm, waarvan wij hier een eenvoudig maar wezensecht voorbeeld vinden, die als zoodanig de zuiverste demonstratie is van het absolute, het eeuwige, van wat de wijsgeer wel het kosmisch beginsel, de kunstenaar de schoonheid en de godsdienstige de Godheid noemt. Hier is de mensch van den „oergrond des bestaans” de zuivere uiting ! Hier is nog het contact tusschen God en zijn schepping !
